

2025'E DOĞRU GÖSTERGELERLE

ERG

Eğitimde Fırsat Penceresi

Özgenur Korlu, *ERG Politika Analisti*

ERG Hakkında

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), çocuğun ve toplumun gelişimi için eğitimde yapısal dönüşüme nitelikli veri, yapıcı diyalog ve farklı görüşlerden ortak akıl oluşturarak katkı yapan bağımsız ve kâr amacı gütmeyen bir girişimdir. Yapısal dönüşümün ana unsurları, eğitimde karar süreçlerinin veriye dayalı olması, paydaşların katılımıyla gerçekleşmesi, her çocuğun kaliteli eğitime erişiminin güvence altına alınmasıdır.

2003 yılında kurulan ERG, Türkiye'nin önde gelen vakıflarının bir arada desteklediği bir girişim olmasıyla Türkiye sivil toplumu için iyi bir örnek oluşturur.

ERG çalışmalarını, Eğitim Gözlemevi ve Eğitim Laboratuvarı birimleriyle yürütür, Öğretmen Ağı'nın yürütücülüğünü üstlenir.

ERG, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Aydın Doğan Vakfı, Borusan Kocabıyık Vakfı, Elginkan Vakfı, ENKA Vakfı, MV Holding, Sabancı Üniversitesi, Tekfen Vakfı, Vehbi Koç Vakfı ve Yapı Merkezi tarafından desteklenmektedir.

KURUMSAL DESTEKÇİLER

TEKFEN VAKFI

İçindekiler

Giriş	1
Demografik Göstergelerde Mevcut Durum	2
<i>Yıllık nüfus artış hızı</i>	2
<i>Bağımlı nüfus oranı</i>	3
Eğitim Göstergelerinde Mevcut Durum	4
<i>Net okullulaşma oranları</i>	4
<i>Yetişkinlerin eğitim düzeyi</i>	6
<i>Temel yeterlilik düzeyleri</i>	7
Değerlendirme	8
Kaynakça	9

Giriş

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) tarafından 1999'da yayımlanan [Türkiye'nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri](#) başlıklı raporla "fırsat penceresi" kavramı, Türkiye'de politika yapım süreçlerinin önemli bir parçası hâline geldi. Bu kavram, nüfus artış hızı düşerken, çalışabilir yaştaki nüfusun artışının sürdüğü durumu anlatmak için [kullanıyor](#). Raporla, Türkiye'de 2000-2025 yılları arasında gerçekleşeceği öngörülen bu durum iyi değerlendirildiği takdirde, Türkiye'nin gelişmiş ülke statüsüne geçişini hızlandıracak fırsatlar yaratacağı belirtiliyordu. Bunun gerçekleşmesi içinse eğitimin önemine değiniliyor; eğitim sistemi reformunun, "orta, yüksek öğretimi ve yetişkin eğitimini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırması" tavsiye ediliyordu. Eğitim reformu kapsamında beceri kazandırıcı eğitimin ve eğitimin niteliğini artırıcı uygulamaların öneminden söz ediliyordu. Ayrıca bu dönem için eğitim reformunun ve eğitim politikalarının kritik önemde olacağı da vurgulanıyordu.

2004 yılında Eğitim Reformu Girişimi (ERG) için hazırladığı [Türkiye'nin Kapısındaki Fırsat: 2025'e Doğru Nüfus, Eğitim ve Yeni Açılımlar](#) başlıklı raporda Dr. Can Fuat Gürlesel, fırsat penceresi yaklaşımının eğitimle ilişkisine daha geniş bir yer ayırdı. 2025 yılında Türkiye'nin eğitimli ve vasıflı işgücüne sahip olması için iki senaryo oluşturan Gürlesel, bu senaryolarda farklı kademelerdeki net okullulaşma oranlarına ve yetişkin nüfusun (25-44 yaş) eğitim düzeylerine odaklandı. Bu senaryolar, sonraki yıllarda eğitim çıktılarının fırsat penceresine uyumluluğunu izlemek için önemli bir çerçeve sağlıyordu.

Bu bilgi notu, fırsat penceresi döneminin mevcut durumunu inceliyor. Bilgi notunun ilk bölümünde, fırsat penceresinin oluşmasına neden olan demografik göstergelerdeki son durum inceleniyor. İkinci bölümde ise Gürlesel (2004)'teki senaryolar 20 yıl sonra tekrar değerlendiriliyor. Senaryolarda kullanılan net okullulaşma oranı ve eğitim düzeyi göstergelerine ek olarak, son 20 yıldaki PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) sonuçları analiz ediliyor.

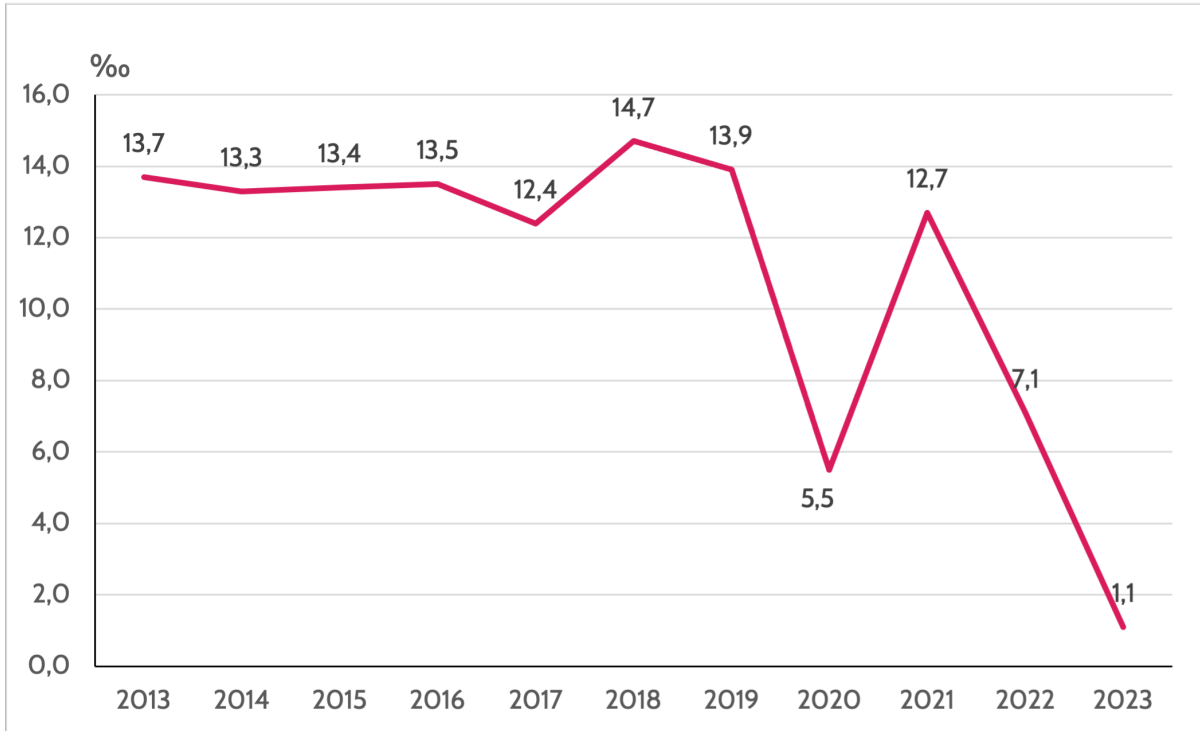
Demografik Göstergelerde Mevcut Durum

Fırsat penceresi bağlamında temel olarak iki demografik gösterge takip ediliyor. Bunlardan ilki yıllık nüfus artış hızı diğeri ise bağımlı nüfus oranıdır. Nüfus artış hızının nüfusun ancak kendi kendini yeniden üretebilecek bir hıza düşmesi ve bağımlı nüfus oranının yüzde 50 seviyesini geçmesi fırsat kapısının kapanmasının göstergeleri olarak kabul ediliyor.

Yıllık nüfus artış hızı

Türkiye’de yıllık nüfus artış hızı incelendiğinde 2019 sonrası oranın çok değişken bir eğilim gösterdiği ortadadır (Grafik 1). Bu durum özellikle dış şokların (göç, afet, salgın, savaş ekonomik kriz vb.) nüfus artış hızını etkilediği anlamına gelebilir. Bu değişkenlik nüfus artış hızına ilişkin tahminleri de zorlaştırıyor. Bu bağlamda, 2023’te oranın binde 1,1’e kadar düşmüş olması bir eğilimden ziyade 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri’nin ve ekonomik krizin dönemsel etkisi olarak yorumlanabilir. Bu eğilimin devam edip etmeyeceği, sonraki yıllarda yakından izlenmelidir.

Grafik 1: Yıllara Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı

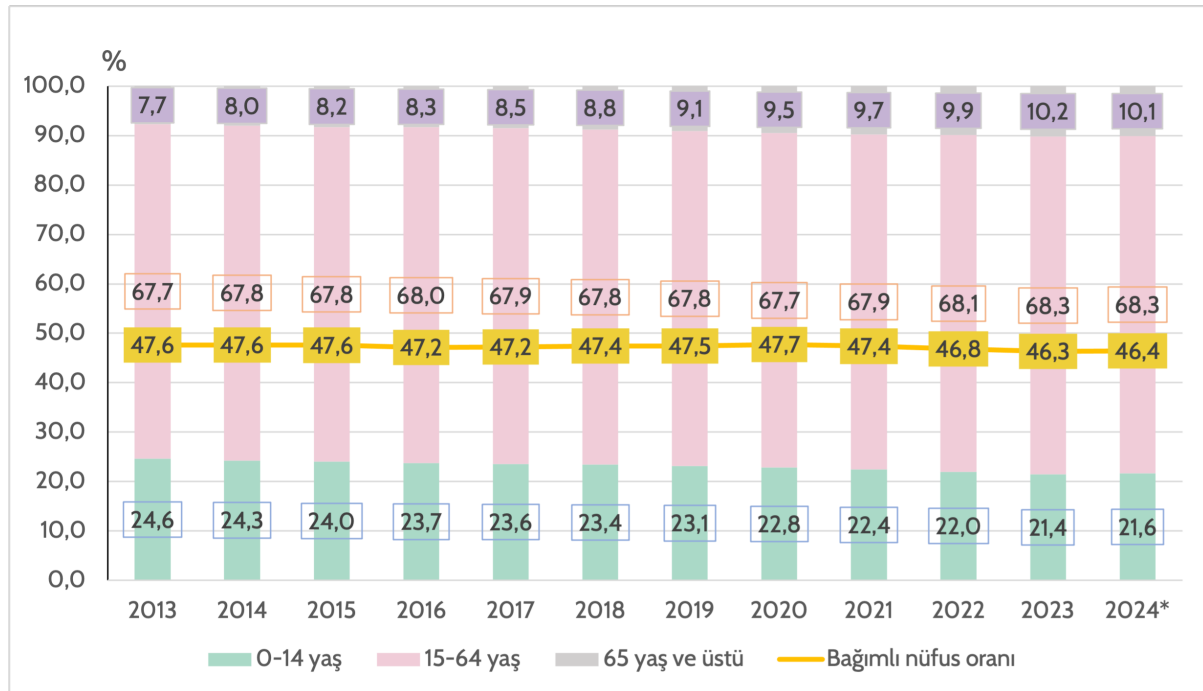

Kaynak: [TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2023](#)

Bağımlı nüfus oranı

Bağımlı nüfus oranı, işgücü dışında kalan 0-14 yaş grubu ve 65 yaş ve üzeri nüfusun çalışma yaşındaki (15-64 yaş) nüfusa göre büyüklüğünü gösterir. Bu oranın %50'nin üzerine çıkması çalışan nüfus üzerinde baskı oluşturacağından, ekonomik üretimin katma değer yaratacak alanlara taşınması hedeflenmelidir. Bu şekilde, çalışan nüfusun üzerindeki baskı artmasına karşın ekonomik katkıları artacağından, sosyal refah hizmetleri kesintiye uğramadan finanse edilebilir. Mevcut durumda Türkiye'de 0-14 yaş grubu nüfusun azaldığı, buna karşın 65 yaş ve üstü nüfusun arttığı görülüyor (Grafik 2). Bu durum, uzun yıllardır belirtildiği gibi Türkiye nüfusunun yaşlanma eğilimine girdiğinin işaretidir. Buna karşın çalışma çağındaki 15-64 yaş nüfustaki değişim sınırlıdır. Bu durum uzunca bir süredir bağımlı nüfus oranının yüzde 46-47 seviyesinde tutulmasını sağlıyor. Bu seviye yüzde 50'nin altında olduğu için Türkiye'nin hem okul çağındaki hem de çalışan nüfusunu destekleyerek katma değeri yüksek dönüşler elde edebileceği fırsat penceresi dönemi sürüyor. Öte yandan, afetler ve krizlerin bunu nasıl etkileyeceği dikkatle izlenmelidir.

Grafik 2: Yaşa Gruplarına göre Nüfus Dağılımı ve Bağımlı Nüfus Oranı, %

Kaynak: [TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2023](#)

(*) Açıklama: 2024 yılı verileri henüz yayımlanmadığı için değişimin lineer olacağı varsayılarak önceki 11 yılın verilerine dayanan bir lineer regresyon modeli ile tahmin üretildi.

Eğitim Göstergelerinde Mevcut Durum

Gürlesel (2004)'te Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) karşısında eğitimli ve vasıflı işgücüne ulaşma olanaklarını ve potansiyelini değerlendirmek için senaryolar oluşturulmuştu. Bu senaryoların ilkinde, 2004 yılında gözlemlenen mevcut iyileşmelerin sürdüğü durumda eğitim çıktılarının nasıl olacağı değerlendirilirken, ikinci senaryoda iyileşmenin hızlandırıldığı potansiyel senaryodaki durum ortaya konuyordu. Türkiye'nin fırsat penceresinden bir an önce yararlanmaya başlaması için, özellikle eğitim alanında nüfusu ikinci senaryodaki tahminlere benzetecek müdahale programlarına ağırlık verilmesi tavsiye ediliyordu.

Bu bilgi notunun önceki bölümde değerlendirildiği gibi, 2023 verilerine göre Türkiye hâlâ fırsat penceresi döneminin içerisinde. Buna karşın, nüfusun fırsat penceresinin kapanacağı döneme daha hızlı müdahalelerle hazırlanması gerektiği açıktır. Bu bölümde, gelinen nokta eğitim çıktılarıyla ilgili üç gösterge üzerinden değerlendiriliyor.

Net okullulaşma oranları

Net okullulaşma oranları, ilgili nüfusun ne kadarının yaş grubunun işaret ettiği kademeye kayıtlı olduğunu gösterir. Örneğin, **ilkokulda net okullulaşma oranı**, 6-9 yaş grubunda olup bir ilkokula kayıtlı olan çocuk oranıdır. Bu oranla eğitim dışındaki çocuklara ilişkin bir değerlendirme yapılamaz; çünkü ilkokula kayıtlı olmayan çocuklar, okulöncesi ya da ortaokul kademelerine kayıtlı olabilirler. Bu da onların eğitim dışında olmadığı anlamına gelir. Ayrıca bu gösterge, okula başlama yaşı ve zorunlu eğitim süresi gibi alanlarda yapılan değişikliklerden doğrudan etkilenir. Bu değişiklikler net okullulaşma oranında eğitim dışına çıkan çocuk sayısında değişiklik olmamasına karşın dalgalanma olmasına neden olabilirler. Örneğin, ortaokul net okullulaşma oranında 2020-21'de görülen ani düşüş MEB tarafından 2012-13'te okula başlama yaşının değişmesiyle açıklanıyor. Eğitim dışındaki çocuk oranı, **yaşa göre net okullulaşma oranı göstergesiyle** izlenebiliyor. Kademeye göre net okullulaşma oranının hâlâ kullanılmasının temel nedeni, MEB tarafından bu oranın yaşa göre net okullulaşma oranına göre çok daha uzun süredir hesaplanmasıdır. Örneğin, yaşa göre net okullulaşma oranı 2018 öncesi hesaplanmadığı için 10 ya da 20 yıllık değerlendirmeler yapmak için kullanılamıyor. Ayrıca Gürlesel (2004)'teki senaryolarda kullanılan gösterge olduğu için, karşılaştırma yapabilmek amacıyla burada da kademelere göre net okullulaşma verileriyle değerlendirme yapılıyor.

Türkiye'nin net okullulaşıma eğilimleri incelendiğinde, 2022-23 itibarıyla okulöncesi eğitimde her iki senaryodaki hedeflerin¹ yakalandığı, ortaöğretimde ise sadece birinci senaryodaki hedeflere ulaşıldığı görülüyor (Tablo 1). İlkokul, ortaokul ve ortaöğretimde yaşa göre okullulaşıma oranlarının yüzde 98 seviyesinde olmasına karşın bunun net okullulaşıma eğiliminde görülmemesi, 2012'deki 4+4+4 sistemi ile okula başlama yaşının değiştirilmesiyle ilişkilidir. Diğer yandan bu kademelerde yaşa göre okullulaşıma oranları temel alınsa bile bu oranlar senaryolardakilerin altındadır. Her iki senaryoda da ilköğretimde net okullulaşıma oranının yüzde 100 olması hedefleniyor. Ayrıca senaryolar oluşturulurken zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılmasının hesaba katılmadığını da belirtmek gerekiyor. Bu bağlamda Türkiye'deki mevcut durumun daha çok 2004'teki mevcut iyileşmenin sürdüğü senaryoya benzemesi, 12 yıl zorunlu eğitime geçişle okullulaşıma oranlarına gerekli ivmenin kazandırılmadığı anlamına gelebilir. Bu durum, eğitim dışında olan ve her yıl eğitim dışına çıkan çocuklara yönelik müdahale programları geliştirilmesinin zorunlu eğitimin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli olduğunu da ortaya koyuyor.

Tablo 1: Türkiye'de Net Okullulaşıma Eğilimleri, %

	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015	2015- 2016	2016- 2017	2017- 2018	2018- 2019	2019- 2020	2020- 2021	2021- 2022	2022- 2023
Okulöncesi eğitim (3-5 yaş)	26,6	27,7	32,7	33,3	35,5	38,5	39,1	41,8	28,4	44,1	51,4
İlkokul	98,9	99,6	96,3	94,9	91,2	91,5	91,9	93,6	93,2	93,2	93,9
Ortaokul	93,1	94,5	94,4	94,4	95,7	94,5	93,3	95,9	88,9	89,8	91,2
İlköğretim (toplam)	96	99,3	97,1	96,4	96,5	96,1	96,1	97,7	93,9	94,3	95,3
Ortaöğretim	70,1	76,7	79,4	79,8	82,5	83,6	84,2	85	87,9	89,7	91,7

Kaynak: [Millî Eğitim İstatistikleri 2022-2023](#)

¹ Gürlesel (2004)'te 2025 yılı için belirlenen net okullulaşıma oranı hedefleri, birinci senaryoda okulöncesi eğitim için yüzde 50, ilköğretim için yüzde 100 ve ortaöğretim için yüzde 90'dır. İkinci senaryoda ise okulöncesi ve ilköğretimde hedefler değişmezken, ortaöğretim için hedef yüzde 100'dür.

Yetişkinlerin eğitim düzeyi

25 yaş üstü nüfusun eğitim düzeyine dağılımı incelendiğinde, net okullulaşma oranlarındaki değişimle bağlantılı olarak bu grubun eğitim düzeyinin de arttığı görülüyor. Özellikle 2022 itibarıyla eğitim durumu yüksekokul ve üzeri olanların, lise ve dengi meslek okulu mezunlarını geçmesi olumlu bir değişime işaret ediyor. Öte yandan, üniversite mezunu nüfusun artmasıyla birlikte bu nüfusa uygun istihdam piyasası dönüşümlerinin yapılması gerektiği açıktır. Bu yapılmadığında üniversite mezunu işsizlerin sayısı artacaktır. Aynı zamanda, üniversiteye geçişin azalmasına ve ne eğitimde ne de istihdamda olanların artmasına da neden olabilir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 25 yaş üstü nüfusun eğitim düzeyine göre dağılımını yaş kısımlarıyla yapmadığı için Gürlesel (2004)'teki senaryolarla doğrudan bir karşılaştırma yapılamıyor. Buna karşın, lise mezunu - üniversite mezunu dengesinin üniversite mezunları lehine değişmesi senaryolar açısından da olumlu bir tablodur.

Tablo 2: 25 Yaş ve Üstü Nüfusun Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı, %

	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	İlköğretim	Ortaokul ve dengi meslek okulu	Lise ve dengi meslek okulu	Yüksekokul ve üstü
2013	5,7	6,6	33,5	12,0	6,3	18,2	14,0
2014	5,6	6,4	32,3	11,6	7,8	19,1	15,2
2015	5,4	6,2	31,6	11,4	7,7	19,5	16,8
2016	5,1	5,9	29,3	12,6	8,6	19,5	17,8
2017	4,8	5,6	28,4	13,3	8,4	19,8	18,5
2018	4,4	5,3	26,3	14,3	8,7	20,4	19,3
2019	4,0	4,9	24,8	11,3	12,3	21,2	20,1
2020	3,8	4,7	23,8	10,7	13,0	21,4	21,2
2021	3,5	4,3	23,2	9,9	12,9	22,3	22,2
2022	3,3	4,1	22,4	9,6	12,8	22,9	23,1
2023*	2,9	3,8	20,3	10,3	14,3	23,1	24,2
2024*	2,7	3,5	19,0	10,1	15,1	23,6	25,2

Kaynak: [TÜİK Eğitim İstatistikleri, 2022](#)

(*) Açıklama: Tabloya eğitim durumu bilinmeyenler dahil edilmediği için satırların toplamı 100'ü vermeyecektir. 2023 ve 2024 verileri henüz yayımlanmadığı için artışın lineer olacağı varsayılarak önceki 10 yılın verilerine dayanan bir lineer regresyon modeli ile tahmin üretildi.

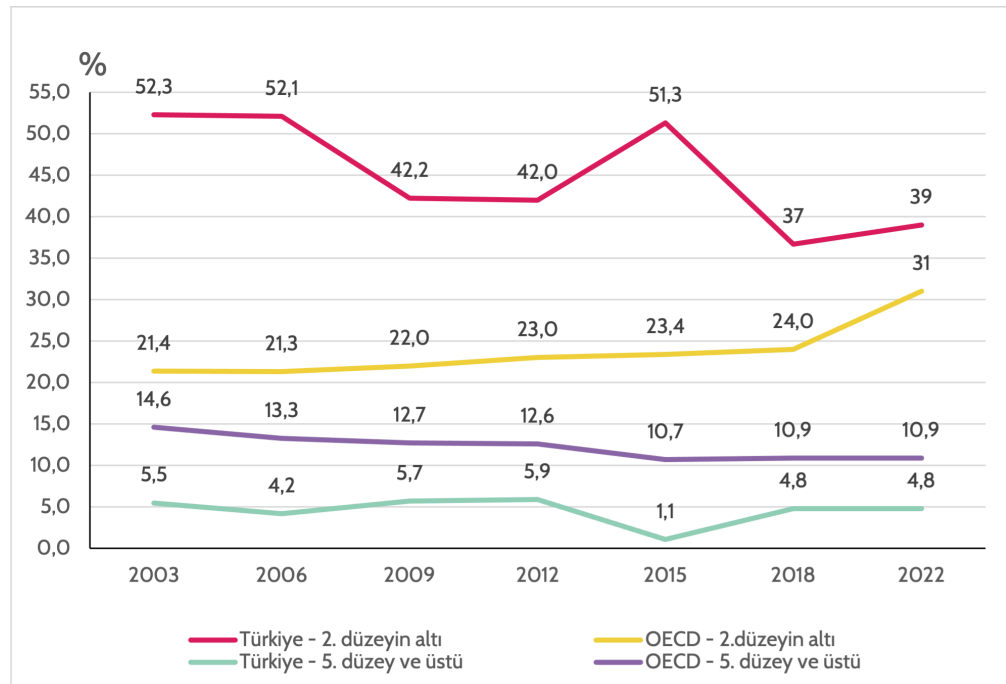
Temel yeterlilik düzeyleri

Gürlesel (2004)'te yer verilmemesine karşın PISA sonuçları, yeterlik düzeylerini incelemesiyle diğer göstergelerden farklı olarak eğitimde niceliğin yanı sıra eğitimin niteliğine dair bir değerlendirme yapabilmeyi sağlıyor. OECD, PISA sonuçlarına göre 2. düzey ve üstünde yer alan öğrencileri temel yeterliliklere sahip öğrenciler olarak tanımlıyor. 5. düzey ve üstündekiler ise üst düzey yeterliliklere sahiplerdir. Bu düzeylere girmeyen 2. düzey altındakiler ise temel yeterlilikleri eksik öğrenciler olarak tanımlanıyor. Bu oranlar, 15 yaşındaki öğrencilerin beceri durumunu göstermesi açısından çok önemlidir.

2003'ten beri Türkiye'den PISA'ya katılan 15 yaşındaki öğrencilerin matematik yeterlilikleri incelendiğinde temel yeterlilikleri eksik öğrencilerin azaldığı, üst düzey yeterliliklere sahip öğrencilerin ise sabit kaldığı görülüyor. Türkiye'nin bu dönemde okullulaşma oranlarını artırdığı yani her geçen yıl daha dezavantajlı grupların eğitime girdiği düşünülürse üst düzey becerilere sahip öğrenci oranının korunması olumludur. Buna karşın, 10-13 yaşta net okullulaşma oranları yüzde 98'e ulaştı. Bu durum, Türkiye'nin dezavantajlı grupların beceri kazanma durumları için daha kapsamlı müdahaleler geliştirmesi gerektiğini ortaya koyuyor. Çünkü önümüzdeki yıllarda daha dezavantajlı bir grup ortaöğretime geçecek. Geçtiğimiz 20 yıllık süreçte yeterlilik düzeylerinde hiçbir dönemde OECD ortalamasının yakalanmamış olması, fırsat penceresinden yararlanmak için bir an önce nitelikli eğitime yönelik daha etkili müdahale politikalarına ihtiyaç olduğunu ortaya koyuyor.

Grafik 3:
PISA'ya göre
15 Yaşındaki
Öğrencilerin
Matematik
Yeterlikleri,%

Kaynak: [OECD](#)
[Education GPS](#)

Değerlendirme

Fırsat penceresi dönemi, doğru reformlar yapıldığı takdirde Türkiye'nin hızla gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşabilmesini sağlayabilmeyi vaat ediyordu. 2023 verileri itibarıyla demografik göstergeler hâlâ bu dönemin kapanmadığına işaret ediyor. Diğer yandan fırsat penceresinin sonu, bu kavramının kamuoyunda ilk kez tartışılmaya başladığı dönemlere göre çok daha yakındır. Üstelik içerisinde bulunduğumuz krizler çağındaki dalgalanmalar, önceki dönemlere göre öngörülerde bulunmayı zorlaştırıyor. Türkiye'ye göç ve Türkiye dışına göç, doğum ve ölüm oranlarını doğrudan etkileyecek durumlar, fırsat penceresinin açık kalma süresini olumlu ya da olumsuz etkileyebilir.

Krizler döneminde öngörude bulunmanın zorlaşması, ihtiyaç duyulan reformların bir an önce yapılması ve müdahale politikalarının bir an önce hayata geçmesi gerektiği anlamına geliyor. Bu çerçevede eğitim, istihdam ve teknoloji politikalarına daha fazla ağırlık verilmesi ve bu alanlara ayrılan kaynakların artırılması gerektiği de açıktır.

Kaynakça

Gürlesel, C. F. (2004). [*Türkiye'nin Kapısındaki Fırsat: 2025'e Doğru Nüfus, Eğitim ve Yeni Açılımlar*](#)

MEB (2023). [*Millî Eğitim İstatistikleri 2022-2023*](#)

OECD (t.y.) [*Education GPS*](#)

TÜİK (2023) [*Eğitim İstatistikleri, 2022*](#)

TÜİK (2024). [*Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2023*](#)

TÜSİAD (1999). [*Türkiye'nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*](#)

egitimreformugirisimi.org